

Der Archivar, Zeitschrift für Archivwesen, 65, 4(2013)

Svi brojevi časopisa *Der Archivar* iz 2013 (1–4), pa tako i ovaj posljednji, četvrti, tematski su posvećeni pitanju dostupnosti arhivskoga gradiva i mogućnostima njegove virtualne uporabe sa stajališta korisnika te se u većini priloga teorijska razmatranja arhivskih djelatnika suprotstavljaju konkretnim iskustvima raznovrsnih skupina korisnika, uz česte napomene da se predstava o tom na koji bi način arhivske ustanove trebale jamčiti, odnosno omogućivati dostupnost u njima pohranjena arhivskoga gradiva, mijenjala tijekom vremena usporedo s razvojem informatičke tehnologije. Drži se da su najveće promjene zabilježene na području *online* ponuda arhiva i da pojam »digitalna čitaonica« postaje krilaticom sve šire virtualizacije arhivskih ustanova, koja bi u idealnim uvjetima trebala biti oslobođena prostornih i vremenskih ograničenja, te na taj način svakom pojedinom korisniku omogućiti pristup obilju arhivskih podataka.

Prilozi pojašnjavaju na koji se način i u kojoj mjeri taj zahtjev može ostvariti preko umreženih arhivskih portala te na koje teškoće arhivi u tom kontekstu nailaze (osiguranje sredstava za projekte digitalizacije obavijesnih pomagala i arhivskoga gradiva), ali ukazuju općenito i na činjenicu da su korisnici, bez obzira na kvalitetu tih projekata, još uvijek gurnuti u ulogu pasivnoga promatrača. Rješenje za potpuno iscrpljivanje mogućnosti digitalnih medija trebalo bi se nalaziti u suvremenijem obliku digitalnoga korisničkog sučelja koji bi omogućivao interaktivni i personalizirani kontakt između korisnika i arhiva, odnosno arhivskoga gradiva. Ipak, problemi interakcije zapažaju se već na početnoj razini razmjene mišljenja pojedinih arhivskih ustanova i korisnika o prihvatljivim uvjetima uporabe arhivskoga gradiva, tako da osobito redoviti posjetitelji arhivskih ustanova zahtijevaju opsežniji i češći javni dijalog o njegovoj dostupnosti.

I u ovom broju časopisa svoja su iskustva i mišljenja iznijeli i opisali istraživači lokalne povijesti, genealozi i dr., a na temelju objavljenih rezultata ankete provedene među više od 600 genealoga, ustanovljeno je da je s obzirom na korisničke zahtjeve u odnosu na sadržaj arhivskih portala te na kvalitetu korisničke i informatičke službe arhivskih ustanova, ipak riječ o pozitivnoj ocjeni njihova rada, iako se primjećuje prostor za određeno poboljšanje, i to na području arhivske digitalne ponude, radnoga vremena čitaonice te mogućnosti i cijeni izradbe preslika.

No isto se tako upozorava da se bez obzira na širenje i produbljivanje arhivskih usluga u odnosu na korisnike, napeti odnos između korisničkih zahtjeva i pravnih ograničenja dostupnosti arhivskoga gradiva ne ublažava. Na primjeru zapisa kojih uporaba podliježe određenim pravnim ograničenjima, ipak se s korisničkoga stajališta ističe da se arhivske ustanove svakako trude zapise učiniti dostupnima, ali da ih u tom ograničavaju pravni propisi, koje arhivi moraju poštovati kako bi sačuvali povjerenje stvaratelja i onih na koje se dotično arhivsko gradivo odnosi.

Ipak, isto se tako drži da se ne smije zaboraviti ni činjenica da arhivske ustanove svoju svrhu ispunjuju samo ako se u njima pohranjeno gradivo koristi.

U kontekstu opisanih razmatranja Bastian Gillner (*Archive im digitalen Nutzerkontakt. Virtuelle Lesesäle, soziale Medine und mentale Veränderungszwänge*) drži da arhivske ustanove prihvaćaju izazov vremena, osobito na području digitalne pohrane arhivskoga gradiva, ali i da se kontakt s korisnikom još uvijek odvija u tradicionalnom okviru, bez njegova bitnog utjecaja na primjerice izbor medija pohrane. Tvrdi da očekivanja korisnika i mogućnosti novih medija tjeraju na promjene, kojih bi učinak, ako ih arhivi prihvate, mogla biti određena produktivna bliskost između arhiva i korisnika, čime bi se olakšala dostupnost arhivskoga gradiva, posvetila veća pozornost korisničkim zahtjevima, ali i potvrdio značaj arhiva kao transparentnoga povijesnog izvora podataka. Ipak, glavni problem u tom procesu autor ne vidi toliko u problemima održavanja i primjene informatičke tehnologije koliko u mentalnom sklopu arhivista, koji virtualnu čitaonicu u odnosu na onu tradicionalnu još uvijek bitno zanemaruju.

U prilogu Rainera Heringa (*Heimatsforscher und Geschichtsinteressierte in Archiv*) na primjeru Zemaljskoga arhiva Schleswig-Holsteina predstavljene su s obzirom na današnji značaj i razinu razvoja informatičke tehnologije različite mogućnosti privlačenja većega broja zainteresiranih istraživača preko suvremenih medija, a koje bi trebale obuhvaćati raznovrsne priloge o svim oblicima arhivske djelatnosti i uporabi arhivskoga gradiva u okviru online ponude te objava u novinama, na radiju i televiziji (digitalizirano gradivo i digitalizirana obavijesna pomagala, stalne i putujuće izložbe o arhivskoj ustanovi i njezinu gradivu).

Marie-Luise Carl (*Familien[geschichts]forscher und Archive. Ein spannendes Verhältnis*), provela je među genealozima prije spomenuti upitnik o dostupnosti arhivskoga gradiva, za rezultate kojega tvrdi da omogućuju analize koje bi se mogle primijeniti i na pojedine njemačke pokrajine i na određene vrste arhivskih ustanova, držeći da se 624 ispitanika može prihvatiti kao reprezentativni broj. Upozorava da se većina korisničkih zahtjeva odnosila na omogućivanje učinkovitoga rada, odnosno istraživanja, za što bi temeljna pretpostavka trebala biti dobra pripremljenost za rad, koja bi se pak sastojala od upoznavanja s osnovnim podatcima o određenom arhivu i njegovu gradivu te za što bi danas, kao glavni izvor podataka, trebao poslužiti World Wide Web. Podatci bi trebali biti sažeti, jednostavni, pregledni i, najbitnije, aktualni te lako dostupni, odnosno strukturirani. Posljedica bi bilo, među ostalima, i smanjenje opterećenja arhivskih djelatnika u odnosu na nove, ali i iskusne korisnike. Prihvatljiv prikaz arhivske ustanove na internetu obuhvaćao bi opis njezine povijesti i nadležnosti, pregled u njoj pohranjenih arhivskih fondova i zbirki te za najčešće tražene fondove (matične knjige, popisi stanovništva, vojni i civilni gubitci u Prvom svjetskom ratu) objavljivanje određenoga broja digitaliziranih snimaka gradiva i obavijesnih pomagala, ali i pretraživanje pomoću ključnih riječi. Autorica na kraju zaključuje da je većina arhivskih ustanova ipak na dobrom putu prema ustrojavanju besplatne virtualne čitaonice.

Kerstin Arnold i Susanne Waidmann (*Vernetzte Präsentation. Erfahrungen mit Portalen*) polaze od stajališta da temeljno očekivanje današnjega informatičkog društva predstavlja neposredan pristup sadržajima svih vrsta u svako vrijeme i sa svakoga mjesta na svijetu, zbog čega sve značajniju ulogu u pristupu kulturnim i arhivskim sadržajima dobivaju i arhivski portali, koji povezuju određene vrste sadržaja i nude pristup određenom području, omogućujući njihovim korisnicima daljnje samostalno istraživanje. Težišta spomenutih portala mogu biti npr. zemljopisna ili tematska, a sama se funkcija sastoji od zajedničke prezentacije srodnih, u ovom slučaju arhivskih podataka o fondovima i zbirkama dostupnim preko pretraživača koji se ne ograničavaju na određeni pojedinačni arhiv. Oni, u pravilu, obuhvaćaju arhivsko gradivo više arhivskih ili čak ostalih kulturnih ustanova (knjižnice, muzeji) u regionalnom/lokalnom, nacionalnom i međunarodnom okviru. Prilog pokušava odgovoriti na pitanje koji portali s korisničkoga i/ili arhivskoga stajališta nude prihvatljivi ulaz u arhivske sadržaje (osobito one digitalizirane) za korisnike i arhivske ustanove s njemačkoga govornog područja (analiza je provedena na portalima na kojima su njemački arhivi: *Archivportal-D*, *Archivportal Europa*, *Deutsche Digitale Bibliothek*, *Europeana*).

Christian Reinhardt (*Die wissenschaftliche Nutzung von Archivgut mit Sozial- und Steuerdaten*) tematizira problem ograničene dostupnosti arhivskoga gradiva na primjeru gradiva nastaloga djelovanjem njemačkih poreznih i socijalnih ustanova te navodi zakone (u pravilu savezne) i pravne propise koji to pitanje uređuju. Uvid u navedene zapise u pravilu je moguć nakon 60 godina od njihova nastanka, s tim da je uvid u porezne podatke u znanstvene svrhe omogućen i prije, uz uvjet da postoji suglasnost sviju strana na koje se zapisi odnose, dok za raniji uvid u podatke nastale djelovanjem socijalnih ustanova suglasnost nije potrebna, ali je potrebno odobrenje najviše nadležne arhivske ustanove.

Anja Sattelmacher i Klaus Taschwer (*Berichte aus der Benutzerperspektive*) donose zanimljivo izvješće o svom obilasku mnogobrojnih arhivskih ustanova u Austriji, Francuskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj, Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji te o iskustvu istraživanja arhivskoga gradiva tijekom rada na određenim povijesnim i novinarskim projektima. Priprema je u pravilu obuhvaćala posjet internetskoj stranici izabranog arhiva (i utvrđivanju postojanja dotične stranice na stranim jezicima) radi podataka o radnom vremenu čitaonice i sadržaju arhivskih fondova i zbirki te postojanju njihovih digitaliziranih snimaka, odnosno digitaliziranih snimaka njihovih obavijesnih pomagala. Osobito ih je zanimao način pretraživanja, a bitni su kriteriji pozitivnog utiska bili i postojanje računalne zahtjevnice, brzina dopreme gradiva i rad vikendom. Nakon obilaska svih planiranih ustanova zaključak je poražavajući: prevladao je dojam (izuzevši nizozemske arhive) da se korisnici u pravilu trpe, ali nisu poželjni. Problematičnim su ocijenjene osobito cijene izradbe preslika na papiru te ograničavanje fotografiranja vlastitom kamerom.

Danijela Marjanić